Tom Schmidt

STABILIZACIJA / INTEGRACIJA

IZHODIŠČNO VPRAŠANJE

Diskriminatorno uzakonjanje, enoznačno diagnosticiranje, definicije bolezenskih stanj, ki stigmatizirajo, jasno kažejo, kaj nam danes pomeni psihiatrija: idelogijo »drugačnosti«, poglabljanje vrzeli med zdravjem in boleznijo, med normo in odstopanjem (Basaglia, Basaglia-Ongaro 1972). Miselni eksperiment: nadomestimo »psihiatrijo« s »socialnim delom« ali z »oskrbo prizadetih«. Preverimo danes, trideset let po tej sodbi, ali orodja naše socialne politike prispevajo k »poglabljanju vrzeli« in »ideologiji drugačnosti«, ali pa ustvarjajo prostor, ki ponuja možnost, da se razvije »drugačnost«, ne da bi se bilo treba odpovedati družbeni pripadnosti! Če drži, da naša družba potrebuje odklonsko obnašanje (odklonska stanja) kot sestavno značilnost svoje povezanosti, kakšne možnosti za uspeh ima potem strategija integracije? To družbeno »stigmatizacijo drugačnosti« je treba potrditi, vendar je ne gre prehitro moralno obsoditi. Kajti družbe potrebujejo odklonsko obnašanje, da se lahko same stabilizirajo, zato ga kar naprej povzročajo. Zato zasnove vključitve naletijo na omejitve tam, kjer družbe konstruirajo »svoje« »drugačne«, da bi našle lastne meje. Vključevalne strategije konec koncev ne vplivajo ugodno na stabilizacijo sistema, pač pa lahko razvijejo stabilnost le, če sledijo »sistemsko subverzivnim« zasnovam v smislu destabilizacije tistega opredeljevanja družbe do svojih obstrancev (gl. npr. Elias, Scottsohn 1990), ki konstruira izključitev iz družbe, ali, kakor rečemo danes: konstruira izključevanje. Vključevalne strategije so zato vedno navzkriž z družbeno politiko, in sicer toliko bolj, kolikor bolj so si za delovno polje izbrale močno izključene skupine (prizadete, odvisnike, tujce ...).

Vključitve vseh v družbo si ne moremo predstavljati brez razumevanja družbenih interesov in interesnih položajev. Vključitev in izključitev sestavljata enoto nasprotnih si pojmov; nesmiselno je misliti, kaj šele družbeno realizirati vključitev brez sočasne izključitve. Družba potrebuje svoje obstrance: »Šele z obstojem neintegriranih oseb ali skupin postane socialna kohezija vidna; njihov obstoj omogoči, da opazimo njene pogoje« (Luhmann 1997: 621).

Toda »izpad iz družbe« je nepredstavljiv. Tudi tisti, ki so izključeni iz družbe, živijo še naprej v njej: na njenem robu, v nišah, v notranji odmaknjenosti, ali (ne tako redko) v ustanovah. Gre torej za izmenično delovanje pripadnosti in izključitve v njuni družbeni povezanosti - in s tem v njunih družbenih funkcijah. Zato se je treba vprašati, kdo ima koristi od pripadnosti in kdo od izključitve.

Izključitev lahko opišemo kot izgubo medsebojne odvisnosti. Ta ni le problem prizadetih posameznikov, temveč vse družbe, ki s tem do določene mere izgubi povezovalno moč. Družba, ki veliko svojih članov obsodi na »drugačnost«, izključi številne ljudi, izgublja trdnost in jo mora znova vzpostavljati z vedno večjimi stroški. To se kaže v preprostem dejstvu, da morajo družbe, ki malo vlagajo socialno politiko, ki torej ne sledijo vključevalnim strategijam, toliko večji delež svoje blaginje nameniti za varnostne izdatke.

Drugače povedano: ko je socialna država na psu, cveti zaporniška industrija.

RAZJASNITEV POJMOV

Preden bo v nadaljevanju govora o integraciji kot o strategiji vključevanja »odklonilnega obnašanja«, je nujno razjasniti nekaj pojmov.

Vključevanje in izključevanje. »Izključevanje« rabimo za družbeno izključitev, zlasti v smislu revščine in brezposelnosti, z »vključevanjem« pa

je mišljena strategija, s katero preprečimo tako izključitev.

Stabilizacija. Strategija socialne politike ali socialnega dela, ki ne premosti družbene izključitve, vendar jo naredi znosnejšo; gre za delo s klienti brez zahtev po družbenih spremembah.

Integracija. Povezava dveh elementov, stabilizacije klientov in različnih intervencij v družbene razmere, ki lahko spremenijo situacijo s pomočjo štirih elementov: principa normalizacije, sposobnosti kritike in konfliktov, sprejemanja odklonskega obnašanja ali bivanja in obojestranskega enakopravnega dialoga.

Socialno delo. Strokovna pomoč v zapletenem naročniškem omrežju (klienti, svojci, socialne ustanove, politika, stroka, »jaz« ...) zahteva specifično poznavanje življenjskih položajev in ciljev sprememb, ciljno, na kontekst vezano ukrepanje, strokovno rabo instrumentov, evalvacijo.

Socialna politika. Oblikovanje družbenih razmer v političnem dialogu na podlagi interesov po določenih pravilih.

Pri definiciji »socialnega« je treba poleg tega razlikovati med enostranskim »dobrodelnim« in vzajemnim »socialnim« posredovanjem (gl. sliko).

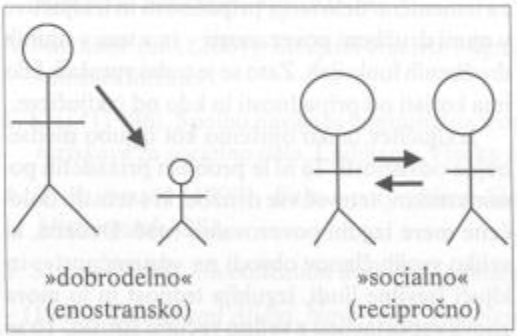

Žal sta ta pojma v »vsakodnevni rabi« pogosto zamenjana, kar lahko pripelje k napačnemu pojmovanju, ko »dobrodelno« posredovanje velja za »socialno«, metodološko pravilno vzajemno posredovanje pa ne.

Družba potrebuje dobrodelno in socialno ukrepanje; brez dobrodelne podpore bi bilo veliko problemov nerešenih, pomislimo samo na katastrofalne poplave v avgustu 2002. Kljub temu te družbene intervencije (bolje: skupnostne intervencije) ne smemo zamenjati s socialnopolitično (ali socialnodelavsko) intervencijo.

Naloge socialne politike lahko definiramo kot kolektivno odpravljanje možnega ali zanesljivega tveganja. Natančneje jih opišejo tele štiri opredelitve.

Politična determiniranost. Raven socialne države je zgodovinsko in kulturno zaznamovana in se s političnimi odločitvami razvija naprej. Socialnopolitične odločitve ne sledijo naravnim zakonom, temveč so rezultat političnega delovanja.

Ekonomska determiniranost. Gospodarska situacija in njeni okvirni podatki so osrednji okvir za socialnopolitične odločitve. Razdeli se lahko le to, kar je prigospodarjeno.

Obsežne zahteve. Delovanje socialne politike v kompleksni družbi ni omejeno le na nekaj problemov (na primer starostno varstvo, oskrba revnih), pač pa obsega vsa družbena področja.

Omejenost. Vendar socialna politika ne more rešiti vseh problemov razvite družbe. Socialnopolitični instrumenti so lahko uspešni le na svojem delovnem področju, zato morajo biti uglašeni z ostalimi instrumenti (na primer z davčno politiko), da lahko rešujejo kompleksne naloge (kot je na primer razdeljevalna politika).

Naloga socialnega varstva kot najpomembnejšega dejavnika (avstrijske) socialne politike je pokrivanje splošnih potreb, kar pomeni, da je v posameznih primerih zavezano odločitvam v skladu s predpisi in v omejenem manevrskem prostoru.

SOCIALNOPOLITIČNA PROBLEMSKA PODROČJA

Socialna politika je zapleteno področje delovanja in ne more biti omejena na posamezne dimenzije. Ni le skrb za revne, temveč ureja položaj skoraj vseh plasti prebivalstva. Prav tako je ne gre omejevati le na starostno politiko in s tem na »problem pokojnin«. To ni nepomembna trditev, kajti kdor enači socialno politiko z oskrbo revnih in jo omejuje na »ubožne«, vidi le eno (četudi pomembno) dimenzijo državne socialne politike, s tem pa lahko izgubi prav tako pomembno skupino, ki plačuje prispevke in je nosilka sistema - kadar se namreč zdi, da učinek ni več v pričakovanem sorazmerju z njihovim vlaganjem.

Zato je socialno varstvo obsežen in zapleten sistem, ki mora urejati najrazličnejše probleme družbe ali njenih posameznih skupin in obsega tako probleme medgeneracijsko razporejenega zagotavljanja življenjskega standarda (pravične prispevke) kot tudi po dohodkovnih skupinah razporejeno problematiko politike revščine, ki je usmerjena v zagotavljanje osnovnih življenjskih pogojev (pravično distribucijo).

Iz tega izhajajo tale problemska področja (državne) socialne politike.

Problematika revščine. Pomen »starih«, delno izginjajočih področij revščine (na primer problem starostne revščine ali tveganja revščine zaradi potrebe po oskrbi) se vedno bolj pokriva z »novimi« segmenti (družine z veliko otroki, samohranilke in samohranilci, ljudje, ki so že dolgo brezposelni) in s porajajočo revščino vzdolž etničnih ločnic (delovni migranti in begunci). Revščina postaja vedno bolj vezana na določeno obdobje, individualizirana, toda tudi v veliki meri socialno zamejena (gl. Leibfried, Leisering 1995). Tveganje postaja raznoličnejše, stanje revščine pa manj stabilno in prilagodljivejše. V zadnjih dveh desetletjih se porajajo različne skupine revnih (pravzaprav pristopi k revščini). Pomembni so problemi, ki se tičejo določenih življenjskih obdobij (na primer brezposelnost), življenjskih razmer (na primer samohranilke, samohranilci), družbenih skupin (na primer podeželsko prebivalstvo), in obrobnih skupin (na primer brezdomci, odpuščeni zaporniki). V nobeni od teh skupin se ne da ugotoviti zakonskega utrjevanja (»dedovanja«) stanja revščine. To je po eni strani rezultat prodora socialnih, družinskih in gospodarskih doživljenjskosti (*Lebenslänglichkeiten*, visoko strukturiranih, »trajnih« življenjskih situacij), po drugi strani pa neposreden rezultat državne socialne politike.

Problem varstva. Tradicionalno strukturirani varstveni sistemi (npr. starostno varstvo) in rizično varstvo (nesreča, bolezen, brezposelnost) se morajo uveljaviti na dnu družbe s prodirajočimi doživljenjskostmi in rastočimi tveganji, obenem pa se morajo v vedno večji meri soočati z zahtevami, zaradi katerih pravzaprav niso bili razviti. Kajti normativna povezanost centralnih varnostnih sistemov je še vedno vzpostavljena prek običajnega pridobitnega življenjskega poteka, ne glede na njegov dejanski (izginjajoči) pomen pri mnogih. Zato oblikovanje modernega življenjskega poteka s socialno državo pripelje k temu, da vsaka večja sprememba tradicionalnega življenjskega vzorca postavi pod vprašaj tudi dosedanjo obliko državne socialne politike, in sicer tako z vidika potreb kakor ponudbe.

Problematika spolnih vlog. Neenakosti glede spolov so jasne, ni pa še dokončnega odgovora, v kolikšni meri naj se varnostni sistemi s formalno neenakimi reakcijami (obravnavanji) odzovejo na to (še zlasti z vidika varnostnih sistemov, v katerih središču je zaslužek). »Škodo v razvoju« v življenju ženske povzročajo in delno krepijo neenaka porazdelitev reproduktivnih nalog, neenaka obravnava na trgu dela (glede možnosti zaposlovanja in glede poteka kariere) in neenaki vplivi pridobitno usmerjenih transfernih sistemov. Trajno učinkovite nasprotne strategije (npr. »*gender mainstreaming*«) so šele v povojih.

Problem zastraševanja. Varnostni sistemi so večkrat izoblikovani tako, da se v praksi pri obravnavi določene življenjske situacije ne pokažejo nikakršni rezultati, ali pa nimajo trajnejših učinkov na nadaljnji potek življenja. To velja predvsem za nujno pomoč (ko pri obračunavanju dohodka pride do olajšave dajatvenih obveznosti, posledica pa je izključitev iz samostojnega socialnega varstva), velja pa tudi za izpadle odmere pri predčasnih upokojitvah in za dostop do uslug socialne pomoči (poseganje v lastne dohodke in premoženje, tudi pomoč svojcev). V tem pogledu velja družina v veliko socialnovarstvenih sistemih za »black box« z domnevno transferno in zaščitno funkcijo, ki pa nista ovrednoteni. Tudi preurejanje in privatizacija življenjskega varstva ustvarjata široko problematiko zastraševanja. Zato velja: »Dokler socialna politika s seboj vlači grožnjo z revščino, to ni politika proti revščini, pač pa politika z revščino« (Leibfried, Leisering 1995: 37).

Problem bega pred prispevnim sistemom. Socialni sistemi, ki so financirani s prispevki, so odvisni od solidarnosti plačnikov teh prispevkov, ta pa zahteva, da je pričakovano delovanje v sorazmerju s vplačanimi prispevki (gl. npr. Schmidt 1998). A pri solidarnostnem delovanju, ki je utemeljeno na vzajemnosti, je treba razlikovati med delovanjem davčnega (splošno delujočega) in prispevnega (osebno delujočega) sistema. Beg pred plačevanjem davkov sledi drugim zakonitostim, ki niso naš predmet raziskave; težnje k begu iz prispevnega sistema so le do določene mere odvisne od (absolutne) višine prispevka, veliko bolj pa so povezane s subjektivno vedno manjšimi pričakovanji. To pomeni: kjer so prispevki za »socialno potrebne« predimenzionirani ali prevladuje občutek, da delujočih ustanov (na primer pokojninskega zavarovanja) dolgoročno ni mogoče financirati, se bo dvignil pritisk tistih z boljšim zaslužkom ali mladih ljudi – kar spet povzroči probleme financiranja solidarnostnega sistema.

Ključno vprašanje pri analizi socialne države in njenega nadaljnjega razvoja je tole: Kaj povezuje družbo?

Kombinacija pridobitne dejavnosti in socialnovarstvenih sistemov, torej (kot vedno) zrahljana povezava politike revščine in nadomestila dohodka, ostaja osnova velikih solidarnostnih družb in ustvarja jedro socialne, gospodarske, navsezadnje pa tudi politične kohezije v družbi.

Tako gledano si socialna država ustvarja »priložnosti« v bližnjem prostoru prizadetih/upravičenih in s tem krepi svojo učinkovitost in pristojnost. Bistven pri tem je zakonodajni vidik državne socialne politike, kajti njena prednostna naloga in cilj ni poseganje v raznolike življenjske položaje posameznikov, temveč zadovoljevanje abstraktnih potreb (npr. nadomestilo dohodka na podlagi zakonskih zahtev). Zato državnopravna socialna politika deluje na abstraktne norme (zakoni, odredbe, pravila, smernice).

Socialna zakonodaja definira določena tveganja oziroma življenjske situacije, ki so odvisne od pretoka sredstev, kot časovno omejene življenjske položaje (izobraževanje, brezposelnost, bolezen, starost, itd.) in praviloma z definicijo stanja poda tudi uzakonjen odgovor v obliki določene časovno omejene storilnostne ravni.

Te povezave lahko, opirajoč se na Leibfrieda in Leiseringa, predstavimo kot funkcionalni model socialne države in življenjskega poteka (gl. sliko).

Štiri ravni socialnopolitične intervencije so močno vezane na posamezna življenjska obdobja.

Izobraževanje: socialnodržavna intervencija, ki ustvarja prostor z možnostmi za življenjski razvoj (predizbor za delovni trg), vezana je na otroštvo in mladostništvo in podprta z družinskopolitičnimi intervencijami.

Rizična intervencija: državna intervencija tipa »socialna obdelava tveganja« (bolezen, nesreča, brezposelnost, revščina), ki ima v srednjem življenjskem obdobju (družinsko in delovno obdobje) še prav poseben pomen.

Starostno varstvo: državna intervencija z učinkom vzdrževanja povprečne dohodkovne in statusne ravni, ki je bila v 20. stoletju zgodovinska predpostavka za oblikovanje starosti kot samostojnega tretjega življenjskega obdobja. Princip »enakovrednih udeležencev« v nasprotju z zavarovalniško matematičnimi principi kapitalno kritega starostnega varstva ne ustvarja absolutne enakovrednosti prispevkov in storitev, pač pa zagotavlja, da se v obdobje upokojitve vsakokrat podaljša relativen (povprečen) lasten ali prek izplačila svojcu

Slika: Socialna država in življenjski potek

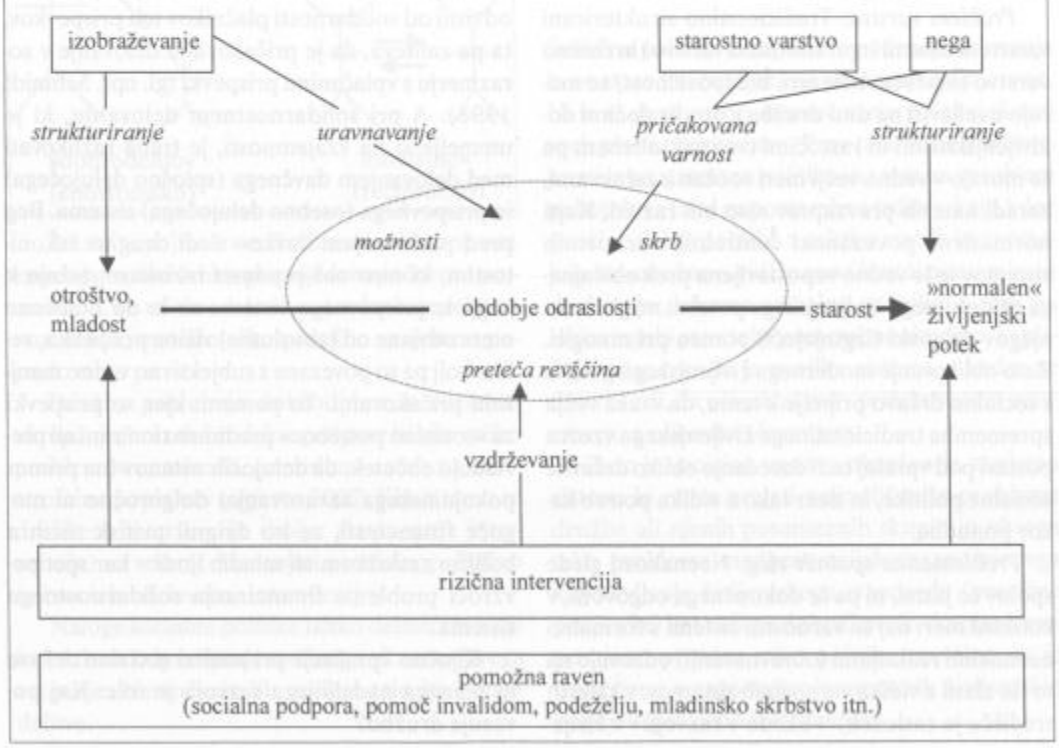

umrlega »izpeljan« položaj v plačni hierarhiji. To omogoča prispevno financiranje.

Negovalna oskrba: najnovejša oblika državne intervencije, ki s kombinacijo denarnih dajatev in drugih storitev premaguje negovalni riziko, deluje večinoma v visoki starosti in ustvarja materialno podlago za nastanek »četrtega« življenjskega obdobja.

Pri tem lahko ugotovimo dve bistveni pomanjkljivosti:

• Pridobitno usmerjena socialna politika, katere cilj je vzdrževanje normiranega pridobitnega poteka življenja, je le pogojno sposobna povezovanja in odzivanja na neenakost spolnih vlog.

• Družbena povezanost in solidarnost zahtevata zainteresirano vodeno, zaupanja vredno, toda moralno stabilno (politično) recipročno usmerjenost.

REVŠČINA IN IZKLJUČEVANJE

Dosedanje definicije revščine bolj ali manj pogojuje razdeljevanje dohodka. Pojem izključenosti pa je širši, označuje vsako izključenost iz družbe, predvsem pa izključitve zaradi »revščine« in »brezposelnosti«. Problemska področja izključevanja so revščina, brezposelnost, bolezen, migracija, izključitev iz neformalnega omrežja, politična marginalizacija. Pojem »izključevanje« označuje socialno izključitev in ne zajema le revščine, pač pa tudi dolgotrajno brezposelnost, pripadnost izključeni manjšini in regionalno izključenost. Pojem je leta 1989 vpeljala v evropsko socialno politiko Evropska komisija in se vedno bolj uveljavlja kot označba za »socialno odklonsko vedenje ali bivanje«.

Izključevanje je dvojni proces: nanj vplivajo družbeni organi (država, podjetništvo, socialno skrbstvo, mediji), obenem pa jasno kaže na razjedanje socialne varnosti. Izključevanje usmerja pogled na kopičenje neugodnih izhodiščnih položajev ali zavirajočih faktorjev in dogodkov v življenju (medsebojni vplivi izkušenj in posledic izključevanja). Družbena izključitev je vedno povezana z osebno izkušnjo neuspeha, to pa pomeni *ničvrednost kot socialno breme in obenem kot življenjsko občutje.* Tudi nepoznavanje razlike med »ne moči« in »ne hoteti« je izključevalni instrument, kolikor gre praviloma za nagibanje k »ne hoteti«. Starejši, bolni ali prizadeti ljudje, ki *ne morejo* (več) opravljati zahtevanih nalog, so izključeni, ker v očeh okolice teh nalog *nočejo* opravljati.

Če strnemo, lahko tako izključevanje označimo kot *izgnanstvo znotraj družbe.*

PROTI VOAJERIZMU REVŠČINE

Socialnopolitični diskurzi in na revščino osredotočeno socialno poročanje se nagibajo k absolutiziranju pogleda na revščino. Življenjski položaji revščine so predstavljeni v najhujši luči, socialnopolitična poslabšanja skoraj z naslado nanizana ena za drugo. Vsaka aktualna epoha je označena kot epoha »socialnega razkroja«, položaj ljudi pa je predstavljen kot vedno bolj žalosten in ogrožen. Javni proračuni naj bi bili na robu propada, razpad socialne države pa naj bi bilo le še vprašanje časa. Bourdieu imenuje to »svetovna beda« oziroma »vsakodnevno družbeno bolehanje« (Bourdieu 1998).

Kar je tu plakativno opisano kot »vojerizem revščine«, lahko v znanstvenem jeziku opišemo kot »deficitni diskurz«.

> Običajen postopek socialnopolitičnega deficitnega diskurza poteka takole. Ugotovijo stanje socialnopolitične oskrbljenosti neke skupine. To stanje nato ocenijo po merilu zadostne oskrbe. Za merilo vzamejo zakonsko določene standarde socialne pomoči ali normativno mnenje socialnopolitično angažiranih raziskovalcev. Nato pride do take ali drugačne razglasitve, koliko oskrbe »zadostuje«. Prva varianta meri na raziskavo vzrokov neizterjatve socialnopolitične pomoči, zadnja pa – glede na poljubno določeno mejo revščine – pripelje do razmeroma poljubnih ugotovitev o družbenih potencialih revščine. To neredko vodi v politično konkurenco, v kateri velja za »najbolj kritičnega« socialnega politika tisti, ki ustvari najvišje številke revščine. Končno glede na ugotovljen socialnopolični preskrbni primanjkljaj ugotavljajo socialnopolitične potrebe po delovanju, in tako pride do predlogov, kako ukrepati. (Vobruba 1991: 40.)

Voajerizem revščine ali deficitni diskurz lahko usmeri pogled na najbolj pereče aktualne probleme in javnost – in s tem tudi politiko – naredi dovzetno za socialnopolitične intervencije. Primeren je tako za političen diskurz kot tudi za medijske akcije. Zato pravi Vobruba:

Socialnopolitiči deficitni diskurz je brez dvoma smiselen. Zaradi socialnopolitične orientacije in spodbujanja njenega delovanja so nujni prikazi in vselej tudi napotki o državnosocialnih preskrbnih primanjkljajih, prav tako je nujno potrebno moralno motivirano zavzemanje za socialno šibke. [...] Praktični smisel socialnopolitičnega deficitnega diskurza je omejen. Za osnovo ima preveč enostaven model. To pomeni, da utemeljevanje v deficitnem diskurzu (eksplicitno ali implicitno) izhaja iz tega, da je prikaz preskrbnega primanjkljaja dovolj, da pričnejo delovati socialnopolitično pristojni akterji. (Vobruba 1991: 41.)

Toda kompleksni niso le politični vzorci delovanja, ki praviloma sledijo kompleksnim interesnim strukturam in interesnim prepletenostim, tudi problematika, ki je osnova za ta diskurz, je kompleksna. Socialno strukturo je treba razumeti kot proces (Kohli 1999: 112). Stanje revščine ali stanje ogroženosti z revščino je (vsaj pri nas) časovno omejeno, in sicer tako v svoji konkretni obliki kot tudi v življenjskem stanju prizadetih (gl. Leibfired, Leisering 1995). Socialnopolitične usluge niso v prid samo socialno potrebnim - praviloma zanje niti niso najpomembnejše. Pač pa so instrument vzdrževanja življenjskega poteka: pokojnine, zdravstvena zavarovanja, zavarovanja brezposelnih in negovalno skrbstvo bolj služijo (materialnemu) vzdrževanju »normalne« življenjske poti (več o tem pozneje) kot pa odpravljanju revščine (gl. Schmid 2000). Marsikateri položaj revščine lahko povsem napačno opiše materialno stabilen položaj, ko na primer kdo velja za dolgotrajno brezposelnega, toda z izkoriščanjem dodatnih uslug materialno preskrbljen čaka svojo pokojnino.

Najpomembnejši element pri obvladovanju »deficitnega diskurza izključevanja« je vendarle razvoj življenjskoteoretskega pogleda na revščino in izključevanje. Pri tem je jasno, da (vsaj v srednji Evropi) revščina v večini primerov ni življenjska stalnica, temveč življenjsko obdobje.

> Dinamika revščine pomeni, da je revščina časovno omejena izkušnja na življenjski poti. To je dobra in obenem slaba novica; dobra zato, ker revščina večinoma ni kronična življenjska stalnica, slaba pa zato, ker v svoji spremenljivosti prizadene občutno širši krog, kot bi lahko sklepali na podlagi opazovanj. (Kohli 1999: 118.)

Tudi Ulrich Beck (Beck 1986) je opozarjal, da neenakost in izključevanje vzdolž meja izoblikovanih razredov in trdno zamejenih skupin potekata vedno manj statično stabilno, pač pa se pogosto odvijata v prehodni obliki »faz neenakosti« in kalejdoskopsko prizadeneta veliko ljudi. Življenja postajajo vedno bolj nepregledna, vzemimo samo primer »*patchwork*« biografij (gl. npr. Beck, Beck-Gernsheim 1990) - s številnimi prelomnicami, fazami izključitve in fazami njenega nasprotja.

Za obvladovanje »deficitnega diskurza« je torej potreben razvoj konkretnega, socialno orientiranega vpogleda v problematiko, socialno strukturo pa je treba razumeti kot proces.

> Posamezniki ne morejo biti trdno uvrščeni v neko socialno kategorijo; vedno je treba računati z možnostjo, da se njihova pripadnost v času življenja spremeni. To postavi raziskavo o socialnih neenakostih in izključevanju pred teoretične in metodične zahteve, kar je, razen nekaterih izjem, dolgo odklanjala. (Kohli *op. cit.*: 112)

Čeprav je »deficitni diskurz« ali »voajerizem revščine« v veliko pomoč takrat, ko pozornost javnosti - in s tem tudi politike - usmerja k določenemu problemu, pa ostaja nevaren pri dejanskem premagovanju družbenih problemov. Zato je nujen premik od dobrodelne k socialni zavesti, to pa pomeni premik od individualnih utemeljitev revščine in izključevanja k socialnim in ekonomskim. Individualizacija in škandaliziranje posameznih položajev revščine sta moteča, če »revnih« ne želimo kriviti zaradi njihove revščine, ampak želimo prepoznati družbene dejavnike, ki jo povzročajo, krepijo in tudi odpravljajo. Individualni vidik zamegljuje pogled na kompleksne povezave.

INTEGRACIJA

Izhajajoč iz predpostavke vključevanja bi bilo dobro preveriti, v kolikšni meri je integracija v smislu razvoja v deficitnem političnem diskurzu (gl. npr. Feuser 1995) primerna kot strateški princip vključevanja. Kot že definirano, »integracija« pomeni v tem diskurzu osnutek, ki ni omejen zgolj na stabiliziranje življenjskih položajev klientov, ki v okvirne družbene okoliščine vnaša spremenljive intervencije in ki se opira na štiri elemente: princip normalizacije, zmožnost kritike in konflikta v

procesu integracije, sprejemanje odklonskega vedenja ali bivanja in vsestransko enakovreden dialog vseh udeležencev integracijskega procesa.

Ta integracijska predpostavka zahteva delo s klienti, ki bo imelo elemente pedagoškega dela, reševanja problemov, dodajanja moči, kot tudi dela v skupnosti, ki bo imelo elemente definicije relevantnih okolij, dodajanja moči tem okoljem in sprememb okvirnih okoliščin, kjer je treba. Ta integracijska predpostavka je družbenopolitična predpostavka, vezana na skupnost in spremembe. To pomeni, da je integracija po tem razumevanju politična (toda ne nujno strankarsko politična) in da zahteva neprestano soočenje z »dvojnim mandatom« socialnega dela. O tem spet Basaglia in Basaglia-Ongaro:

> Psihiater neprestano izpolnjuje dvojno funkcijo kot znanstvenik in kot predstavnik reda. Toda obe vlogi sta si v hudem nasprotju, kajti znanstvenik bi moral težiti k temu, da ščiti in neguje bolnika, medtem ko mora predstavnik reda nadzirati in ščititi zdrave ljudi. Katera od teh dveh nasprotujočih si vlog je [...] pomembnejša? (Basaglia, Basaglua-Ongaro 1972: 26.)

Nadomestimo tudi tukaj »psihiatra« s »socialnim delavcem« in videli bomo, v kakšne dileme nas pripelje profesionalizacija, če ne upoštevamo družbenih povezav.

Tudi razprava o integraciji in njena uveljavitev kot družbena strategija lahko poteka le v družbenem prostoru in zahteva diskurzivno ozračje. Hkrati se mora osredotočiti na kliente, sorodnike, družbo in socialno delo, vključiti jih mora v ta diskurz, zahteva pa nadzor, refleksijo in trening.

Nujni principi tako razumljene integracije so:

- integracija je nedeljiva, nanaša se torej na vse deficite in momente izključevanja; zato si integracija ne more »izbrati«, koga želi integrirati in koga ne
- integracija je usmerjena k diskurzu, razvija se v obojestranskem, spoštljivem dialogu med udeleženci
- integracija je osredotočena na kliente, v središče postavlja njihove zaznane interese, ne brez razvitega strokovnega mnenja neprizadetih o klientih
- integracija je celostna in se odziva na vse probleme, ki ovirajo družbeno vključevanje
- integracija spoštuje izvedenost klientov in njihove želje in potrebe jemlje enako resno kakor rešitve, ki jih nakazujejo sami
- integracija vsebuje pravico »biti drugačen« kot nujno potreben sestavni del strategije in se zato ne usmerja k asimilaciji, temveč k premostitvi izključevanja »odklonske večine« (Basaglia).

Osnutek profesionalizacije vključuje profesionalizacijo uveljavitvenih strategij, pri tem pa se zdi nujno premagovanje poslovno ekonomskih predpostavk (zaradi danes prevladujočega principa učinkovitosti morajo njeni kriteriji postati enakovredni kvalitativnim kriterijem uspešnosti). Družbenopolitično žarišče je podlaga razvoju integracijskih strategij. Pri odpravljanju bipolarnosti v našem svetu je treba premagovati stare bipolarne strategije po klasičnih shemah »dober/slab«. Razvoj integracijskih strategij zahteva profesionalno etiko, vendar te ne smejo biti vzpostavljene na moralnem temelju akterjev, temveč na temelju njihovih interesov. Definirani morajo biti subjekti sprememb, saj objektov sprememb ni. Subjektivne interese udeležencev je treba zato spoštovati, četudi so v nasprotju z »od zgoraj« razvitim poklicnim razumevanjem. Križanje interesov mora biti jasno prikazano.

Dobro bi bilo pri tem osnutku premisliti, ali (oziroma kako) v deficitnem diskurzu razvit integracijski osnutek razvijati naprej, da bi postal vsestransko delujoča strategija socialnega dela pri premagovanju družbenega izključevanja.

Pri tem je treba razvijati dvoje:

Mainstreaming prizadetih, strategijo vključevanja interesov prizadetih na konkretnem področju delovanja v razvoj konkretnih problemskih definicij, ciljev, delovnih strategij in njihovega udejanjanja v konkretnem delovanju (politiki).

»*Gender mainstreaming*«, vključevanje dimenzije spolnih vlog, torej dimenzije »socialnega spola«, v vse dimenzije socialnega dela in socialne politike. Vendar *gender mainstreaming* »ni izenačevalni politični cilj, ampak pot k formulaciji in implementaciji politike enakih možnosti. [...] *Mainstreaming* je metoda za uveljavljanje cilja enakih možnosti« (Rosenberger 2000: 194). *Gender mainstreaming* zato ne more nadomestiti izenačevalne politike, pač pa ponuja strategijo, kako v političnem diskurzu (bolje) doseči postavljene cilje izenačevanja. Kot strategija ponuja *gender mainstreaming* metodo »4 R«: reprezentacija (spolnim vlogam relevantno poročanje na vseh ravneh in v vseh dimenzijah), pravice (*rights*) (enak dostop do pravic za moške in ženske v posameznem socialnoekonomskem okolju), realia

(norme in vrednote, ki se izražajo s strukturo procesa obravnave in njegovih »produktov«, rezultatov), resursi (spolnim vlogam relevantno razdeljevanje denarja, časa in prostora v procesu obravnave in njegovih rezultatov).

LITERATURA

F. Basaglia, F. Basaglia-Ongaro (1972), *Die abweichende Mehrheit: Die Ideologie der totalen sozialen Kontrolle*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.

U. Beck (1986), *Die Risikogesellschaft*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.

U. Beck, E. Beck-Gernsheim (1990), *Das ganz normale Chaos der Liebe*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.

P. Bourdieu (ur.) (1998), *Das Elend der Welt: Zeugnisse und Diagnosen alltäglichen Leidens an der Gesellschaft*. Konstanz: Universitätsverlag Konstanz.

H. Eberwein (ur.) (1999), *Integrationshandbuch*. Weinheim, Basel: Juventa.

N. Elias, J. L. Scotson (1990), *Etablierte und Außenseiter*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.

G. Feuser (1995), *Behinderte Kinder und Jugendliche zwischen Integration und Ausgrenzung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

H. Hovorka (ur.) (1999), *Behinderte und von Behinderung bedrohte Menschen in allen Lebensbereichen und Lebensphasen*. Celovec: Eigenverlag.

H. Hovorka, M. Sigot (ur.) (2000), *Integration(spädagogik) am Prüfstand: Menschen mit Behinderungen außerhalb von Schule*. Innsbruck, Wien, München: Studienverlag.

F. J. Huainigg (1999), *O du mein behindertes Österreich*. Celovec: Wieser.

M. Kohli (1999), Ausgrenzungen im Lebenslauf. V: S. Herkommer (ur.), *Soziale Ausgrenzungen: Gesichter des neuen Kapitalismus*. Hamburg: VSA (111–129).

M. Kronauer (2000), *Exklusion: Die Gefährdung des Sozialen im hoch entwickelten Kapitalismus*. Frankfurt/Main: Campus.

S. Leibfried, L. Leisering (1995), *Zeit der Armut*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.

N. Luhmann (1997), *Die Gesellschaft der Gesellschaft* (Band 2). Frankfurt/Main: Suhrkamp.

K. Malowitz (2002), Die neuere Systemtheorie und das Konzept der sozialen Exklusion. *Berliner Debatte Initial*, 1, 2: 55–66.

R. Merten (ur.) (2001), *Hat Sozialarbeit ein politisches Mandat? Positionen zu einem strittigen Thema*. Opladen: Leske und Budrich.

S. Rosenberger (2000), Gender und das politische System. V: A. Pelinka, S. Rosenberger (ur.), *Österreichische Politik: Grundlagen, Strukturen, Trends*. Dunaj: Wiener Universitätsverlag (183–198).

T. Schmid, (1998), Pensionsreform: Eine (un)endliche Geschichte. *Soziale Sicherheit* (Dunaj), 1: 30–41.

– (1999), Solidarität und Gerechtigkeit. V: P. Pantucek, M. Visloucil (ur), *Die moralische Profession: Menschenrechte und Ethik in der Sozialarbeit*. St. Pölten: Edition Sozaktiv (87–106).

– (2000), Treffgenauigkeit von Transferleistungen. *Soziale Sicherheit* (Dunaj), 10: 862–876.

T. Schmid, M. Mayerhofer, R. Regner (2000), *Situation älterer ArbeitnehmerInnen am Wiener Arbeitsmarkt: Studie der SFS im Auftrag der Gemeinde Wien*. Dunaj: rokopis.

A. Sen (2000), *Der Lebensstandard*. Hamburg: Rotbuch.

R. Sennett (1998), *Der flexible Mensch*. Berlin: Berlinverlag.

J. Tronto (1996), Politics of Care: Fürsorglichkeit und Wohlfahrt. *Transit* (Frankfurt/Main), 12: 142–152.

G. Vobruba (1991), *Jenseits der sozialen Fragen*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.

E. Zwierlein (ur.) (1996), *Integration und Ausgrenzung*. Neuwied, Kriftel, Berlin: Luchterhand.